

Pavel Krisevitsj tijdens een zitting. Augustus, Moskou

Instagram

Protestkunst

Tekenen in de Russische gevangenis

Het laatste bastion

Keiharde repressie maakte het afgelopen decennium elk protest in Rusland onmogelijk. Inmiddels wordt vooral actiegevoerd vanuit gevangenschap. Ook kunstenaar **Pavel Krisevitsj** ageert vanuit zijn cel.

Paul Alexander

Een skelet in gevangistenue gaat in een zware buiging diep door de knieën. *Wij nemen onze pet af voor de Repressie* heet de tekening. Het is een afbeelding van het vernederende ritueel waar kampbewakers in Russische gevangenis de gedetineerden elke keer opnieuw toe dwingen: voor de dienstdoende cipier moet je in het voorbijgaan je pet afnemen. Anders ga je onherroepelijk meerdere etmalen de isoleercel in.

Skeletten op andere tekeningen eten pap uit een trog, of ze zitten op een kluitje bij elkaar in een overvolle cel. Ze krijgen via een luikje in hun celdeur documenten aangereikt, kerven met gereedschap in de muur en krijgen ervan langs van de bewakers. Of ze liggen met hun botten op het stalen frame van het bed en staren met doffe blik naar de betraliede hemel.

Meer abstracte tekeningen hebben titels als *Ik verdrijf mijn tijd met Repressie*, *Ik probeer de Repressie te ontrafelen* en *Ik bestijg het zadel van de Repressie*. Ze zijn van de hand van

de activistische kunstenaar Pavel Krisevitsj uit Sint-Petersburg, die al meer dan negenhonderd dagen vastzit op verschillende locaties, telkens in cellen met ruim twintig celgenoten.

Zijn advocaat smokkelt de doeken naar buiten en verspreidt ze onder vrienden en mede-activisten. Die hebben zich verenigd in de steungroep Free Krisevitsj en veilen de werken op Telegram-kanalen. De opbrengst gaat naar juridische hulp voor andere politieke gevangenen en naar goede doelen, zoals het 'rijdende ziekenhuis' dat medische zorg aan daklozen biedt en het geld gebruikt voor medicatie.

De prenten zijn letterlijk met Krisevitsj' bloed getekend: op elk doek staat een patroon van tralies van donkerrode kleur. Zijn vrienden dringen er bij hem op aan dat vooral niet te doen. De gevangenis is een haard van infectieziekten, hiv is er wijdverspreid. Hij brengt zijn gezondheid in gevaar.

Maar Krisevitsj is onverzettelijk. Hij gaat ook

in de gevangenis gewoon door met zijn activistische kunst, geheel op zijn eigen voorwaarden. 'Als ik af zou zien van mijn creatieve werk, zou dat een erkenning zijn van mijn machteloosheid tegenover het systeem', schrijft hij in een briefwisseling met *De Groene Amsterdammer*. 'Ze kunnen me mijn leven in vrijheid afnemen, maar niet de vrijheid om mijn creativiteit te delen met de samenleving, wat van invloed kan zijn op het systeem.'

In Rusland wordt elke vorm van actie resoluut de kop in gedrukt. Er hoeft maar een bejaarde vrouw de straat op te gaan met een protestbord tegen de oorlog of er komt politie aangestoven om haar in te rekenen. Oproerpolitie maakt demonstreren al meer dan een decennium praktisch onmogelijk. Veiligheidsdiensten zijn verwickeld in een niet-aflattende jacht op iedereen die een tegengeluid laat horen. Er lopen in Rusland nauwelijks publieke figuren vrij rond die zich nog wagen aan openlijke kritiek. Alle in Rusland gebleven critici en opposenten van het regime zitten vast.

Dat betekent niet dat het tegengeluid volledig is verstomd. Een onverzettelijk deel zet de actie voort vanuit de cel. Zo blijft oppositieleider Aleksej Navalny, Ruslands bekendste politieke gevangene, via berichten op sociale media zijn politieke boodschap verkondigen en initieert hij telkens weer nieuwe protestcampagnes. Ook andere bekende opposenten, zoals Ilja Jasin en Vladimir Kara-Moerza, laten van zich horen en gebruiken de rechtbank als platform voor hun politieke boodschap. Want dat is wat de gevangenis in Rusland ook is: een laatste bastion van verzet.

De 23-jarige Krisevitsj is zo'n onvermoeibare actievoerder met zijn serie tekeningen die tezamen een langgerekte aanklacht vormen tegen de repressie. De correspondentie met hem verloopt via een contact in Moskou dat de brieven verstuurt en ontvangt via de website van de FSIN, Ruslands federale penitentiaire dienst. Vanwege de censuur kan Krisevitsj niet al te zeer uitweiden over de omstandigheden in de gevangenis. Maar hij vertelt in zijn brieven over zijn activisme, over de repressie en over de totstandkoming van zijn tekeningen over het gevangenisleven.

Geboren in Sint-Petersburg in 2000 behoort Krisevitsj tot de Zoomers, zoals in Rusland Gen Z wordt genoemd. De generatie is geboren onder Poetin en heeft nooit een andere leider meegemaakt. Als de Zoomers naar de middelbare school gaan is de repressie al in volle gang. En via de televisie krijgen ze mee wat er in 2014 in Kyiv gebeurt ten tijde van de Maidan-revolutie: ze zien vastberaden Oekraïners opstaan tegen hun corrupte leiders.

'Er was niet alleen Maidan', schrijft Krisevitsj. 'Op school kregen we bij geschiedenis les over de Parijse Commune en de revoluties van 1905 en 1917, een overblijfsel van het sovjetonderwijs. Ik begon me te verdiepen in de werken van Leon Trotski. De linkse boodschap van rechten voor de werkende onderklasse en sociale gelijkheid sprak me aan.'

Het duurt niet lang voordat hij zelf de straat op gaat, alleen met protestbord, of met mededemonstranten naar meetings van de trotskistische jongerenbeweging. Hij schuwt het effect niet: hij gaat bij massademonstraties georganiseerd door Navalny met wapperende rode vlag voorop in de colonne, in een poging de actie 'te kapen', zoals hij het noemt. Met zijn lange tengere lichaam van 1 meter 96 valt hij extra op.

'Ik werd me al snel bewust van de honderden politieke gevangenen in Rusland en van het moeras van rechteloosheid waarin je terecht komt als je eenmaal met politiek inlaat. Hoe vreedzaam je ook opkomt voor je rechten, ze zullen je martelen en valselijk beschuldigen. Ze proberen iedereen angst aan te jagen. De macht heeft nu eenmaal repressie nodig. Ik stelde me ten doel om me geheel en al in te zetten voor het lot van de politieke gevangenen, voor de strijd om vrijheid en een rechtvaardige toekomst.'

Op zijn zeventiende is er de vuurdoop: hij wordt tijdens een demonstratie gearresteerd. 'Voor veel activisten is de eerste aanhouding een belangrijke mijlpaal', vertelde hij destijds aan de Petersburgse internetkrant bumaga.ru. 'Als je bestand bent tegen de botsingen met de politie en het circus van procedures op het politiebureau doormaakt, ben je geslaagd voor het activisme. Veel demonstranten geven er na de eerste arrestatie de brui aan. Ik was maximaal aangestoken door het vuur van de revolutie.'

Zijn moeder heeft dan nog geen idee van zijn activisme. Ze weet niet beter of hij volgt braaf zijn lessen op school. Want tussen alle acties door is Krisevitsj ook gewoon een leergierige scholier, die zijn ijver bekroond ziet met het winnen van het populaire televisieprogramma *Slimme meiden en slimme jongens*, een serieuze variant op *De slimste mens*. De prijs is een vierjarige beurs voor de prestigieuze Moskouse politicologiefaculteit, waar studenten worden opgeleid tot diplomaat.

Aan het eind van het eerste studiejaar bezoekt hij het graf van de Russische punkrocklegende Jegor Letov in Omsk, Siberië. Daar neemt hij het besluit om verder als kunstenaar door het leven te gaan. 'Ik wil door te branden mijn licht op anderen laten schijnen', zegt hij over dat besluit. Hij wil niet de platgetreden paden bewandelen en zoekt naar eigen vormen van activisme: dat resulteert uiteindelijk in een reeks opvallende en spectaculaire politieke kunstperformances, allemaal zorgvuldig uitgedacht en uitgevoerd.

Zo snijdt hij gehuld in politie-uniform buiten op het bordes van de rechtbank met een blikopener de keel door van een paspop die beklad is met leuzen als 'smerissen zijn erger dan stront'. Korte tijd later verhangt hij zich aan de Troitsky-brug tegenover de Hermitage in Sint-Petersburg. Een riem onder zijn oksels stelt hem in staat twintig minuten lang aan het koord te bungelen, alvorens hij het doorsnijdt en zich in de rivier de Neva laat vallen. Een rondvaartboot vol toeristen vist hem uit het water. In een volgende actie bindt

Pavel Krisevitsj

Pavel Krisevitsj

Pavel Krisevitsj, *De medische dienst*. Katoen, tandpasta, inkt, bloed en potlood

Links: Pavel Krisevitsj, *Een tas vol Repressie*. Op de tas staat: 'Godzijdank leven wij in Rusland en niet in Amerika.' Katoen, tandpasta, inkt, bloed en potlood

'Hoe vreedzaam je ook opkomt voor je rechten, ze zullen je martelen en valselijk beschuldigen'

Pavel Krisevitsj, *Het lot van de drenkeling ligt in de handen van de omstander.* Katoen, tandpasta, inkt, bloed en potlood

Pavel Krisevitsj

hij zichzelf voor de Loebjanka, het hoofdkantoor van de FSB in Moskou, als een Jezus aan een reusachtig kruis met onder hem een brandende vuurstapel bestaande uit dossiers van politieke gevangenen.

‘De autoriteiten reageerden telkens meedogenloos op mijn acties: verwijdering van de universiteit, lange periodes van hechtenis, ondertoezichtstelling. Ze waren erop uit me kapot te maken en lieten me geen andere keus dan van mijn activisme mijn beroep te maken’, schrijft hij.

Zijn laatste actie – op 11 juni 2021, Krisevitsj is dan twintig jaar – is een geënceneerde zelfmoord op het Rode Plein: Krisevitsj schiet zich met een zelfvervaardigd pistool voor het hoofd. Binnen een paar tellen storten patrouillerende agenten zich op hem. Deze keer komt het tot een strafzaak. Na ruim een jaar in hechtenis veroordeelt de rechter hem tot vijf jaar strafkolonie. Hij wordt overgebracht naar een gevangenis nabij Perm waar hij wacht op het transport naar het uiteindelijke strafkamp. Maar dan keert hij terug naar Moskou voor herziening van zijn zaak. Het betekent na ruim twee jaar gevangenis: nog langer wachten op een vonnis dat naar alle waarschijnlijkheid niet anders zal uitvallen.

Een team van zes activisten hielp Krisevitsj met zijn performances. ‘Vijf daarvan zijn inmiddels naar het buitenland gevlucht, onder wie ikzelf’, zegt mede-activist Sasja Petsjenka aan de telefoon vanuit zijn huidige woonplaats Warschau. En de zesde genaamd Daria is gestopt met activisme omdat ze vanwege haar terminaal zieke moeder niet het risico wil lopen om in de gevangenis te belanden. Ze gaat nog wel naar de rechtbank als Krisevitsj moet voorkomen. ‘Kunst is geen misdaad, scandeerden we de laatste keer, waarop we direct uit de rechtszaal werden verwijderd’, vertelt ze via Telegram vanuit Moskou.

Lena van steungroep Free Krisevitsj vertelt

vanuit Moskou dat Krisevitsj gewoon doorgaat met zijn activisme. ‘Hij blijft zich inzetten voor andere politieke gevangenen. Hij blijft de oorlog een oorlog noemen. En hij blijft zich uitspreken tegen de repressie.’

Niet iedereen heeft het in zich de rol van martelaar te vervullen. Daar komt onverzettelijkheid bij kijken en natuurlijk onverschrokkenheid. Krisevitsj geeft de indruk nergens bang voor te zijn. Hij schrijft alleen dat zijn hoogtevrees opspeelde toen hij vele meters boven de Neva aan de brug hing.

En er is de overtuiging dat je je rol thuis in Rusland te vervullen hebt. Het dreef Navalny ertoe om na zijn herstel van de vergiftiging door FSB’ers vanuit Berlijn terug te keren naar Moskou, wat hem rechtstreeks naar het strafkamp voerde. Krisevitsj ging er ergens van uit dat de autoriteiten zich geen raad wisten met zijn performances en gewoon niet konden bedenken op grond van welk artikel ze hem moesten veroordelen. Het laat onverlet dat je als activist in Rusland bereid moet zijn de consequenties van je acties te aanvaarden.

Krisevitsj heeft ook in herziening een vonnis van vijf jaar strafkolonie gekregen en wacht het transport af in de Boetyrka, de beruchte Moskouise gevangenis uit de tijd van Stalin, waar talloze illustere voorgangers zaten zoals

Dat is activisme op zijn Russisch: gewoon doorgaan vanuit de gevangenis

Majakovsky, Mandelstam en Solzjenitsyn. ‘Het ochtendappel, de controles, het in ontvangst nemen van je dagelijkse portie eten, het valt me al niet meer op’, schrijft hij. ‘Je hebt permanent mensen om je heen. Het is zaak om conflicten te vermijden, want het is onmogelijk elkaar hier uit de weg te gaan. En je moet verdraagzaamheid en tact ontwikkelen. Ik ben eigenlijk alleen in mijn hoofd bezig: met schrijven, met het maken van mijn tekeningen en van ansichtkaarten, en het beantwoorden van brieven.’

Dat is activisme op zijn Russisch: gewoon doorgaan vanuit de gevangenis. Al meteen de eerste dag in hechtenis produceert Krisevitsj een tekening die Anja, een Moskouise kunsthandelaar van ‘oppositiekunst’, een dag na zijn arrestatie weet te veilen. De opbrengst wordt gebruikt voor een hulpfonds voor politieke gevangenen.

Zijn bed in zijn overvolle cel is zijn atelier, schrijft Krisevitsj. Hij installeert zich in kleermakerszit of liggend op zijn buik. Een plank gelegen op een lijvig boek dient als tekenafel. ‘Ik scheur een stuk doek van een laken, smeer het in met tandpasta, wacht tot het gedroogd is en maak op basis van een schets in mijn schrift het schilderij.’ Hij gebruikt potloden, pennen en maakt ook inkt door lagen van de muur af te schrapen.

In zijn schrift houdt hij precies bij wat hij tekent, genummerd en getiteld. Bij elkaar heeft hij meer dan elfhonderd prenten gemaakt.

Hij probeert de drukte in de cel te negeren. Hij werkt aan zijn serie van skeletten. Zo schetst hij voor de buitenwereld een beeld van het leven in de gevangenis en scheidt een persoonlijk vormgegeven universum van de repressie. Ook in ander opzicht is hij trouw aan de opdracht die hij zichzelf gaf op het Siberische graf van Letov. Met zijn activisme is hij een lichtend voorbeeld voor tegenstanders van het regime en van de oorlog in Oekraïne – zowel onder de Zoomers als onder andere generaties. Die komen bij elkaar om brieven te schrijven aan politieke gevangenen. Het lijkt de laatst overgebleven daad van burgerlijk verzet, populair onder Russen in binnen- en buitenland.

Zijn vrienden en mede-activisten zijn er in de rechtszaal telkens bij als Krisevitsj vanuit zijn cel weer voor de rechter moet verschijnen. Als de zaal ontruimd wordt maken ze buiten stampij. Ze organiseren clandestien tentoonstellingen in huiskamers en buurthuizen. Er komt op korte termijn een tentoonstelling in een Parijse galerie, gecureerd door Anja. Tegelijk verschijnt begin 2024 een boek met de tekeningen en ook teksten over het gevangenisleven – precies zoals Krisevitsj het in zijn schrift heeft vormgegeven.

‘Veel van mijn creaties zouden niet het licht hebben gezien zonder steun van mijn vrienden buiten de gevangenis’, schrijft Krisevitsj al in zijn eerste brief. En er zijn net zo goed steungroepen voor de vele andere politieke gevangenen. Want zij zijn in het huidige Rusland de helden voor dat deel van de bevolking dat gruwet van Ruslands misdadige en heilloze oorlog. ■